

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 21 квітня 2020 року)

Суми
2020

Висвітлення дій німецьких підводних човнів у матеріалах «Сумського вісника» 1941 р.

Пропаганда завжди була невід'ємною частиною війни. Її частиною завжди були возвеличення успіхів й «героїзація» дій своїх військових. Приклад окремих особистостей й окремих підрозділів мав надихати маси до самопожертви в ім'я ідеї, за ради якої велася «справедлива» війна. Особливо важливим це стало у ХХ ст., коли армії стали масовими, а війни тотальними.

Інформація про дії німецьких підводних човнів на сторінках «Сумського вісника» з'явилася у першому номері газети від 19 жовтня 1941 р. Як на той час вона була досить оперативною. Подане «Зведення Головного командування германських озброєних сил» за 15-17 жовтня того ж року. Подібні «зведення» пересічно за триденний період були постійною рубрикою. Так, за 15 жовтня повідомлялося про потоплення біля входу в Гібралтар підводним човном англійського морського винищувача [1]. У наступному числі від 22 жовтня подане зведення за 18-20 жовтня. У ньому під 18 жовтня серед іншого згадано, що «міцно охороняємий караван судів», який йшов з Північної Америки був атакований німецькими підводними човнами «після його вступу у зону блокади» й потоплено 10 торгових кораблів, з яких 3 танкери, «тоннажем в 6000 тонн». Нижче додано про потоплення німецьким підводним човном конвойного судна біля Гібралтару [2]. Не зрозуміло, останнє - це нова інформація, чи повтор з попереднього номера. У зведенні за 21 жовтня, вміщеному номері газети від 26 жовтня, повідомлялося про потоплення підводними човнами в Атлантичному океані 7 ворожих

торгівельних пароплавів загальним тоннажем 38200 бр. тонн та пошкодження торпедою великого китобойного судна «Свенд-Файн». За 23 жовтня – про потоплення 4 суден на 32 тис. брутто-тонн [3].

У номері газети від 5 листопада подано зведення за 31 жовтня – 3 листопада 1941 р. Розповідалося, що «в боротьбі проти британського постачального пароплавства» підводні човни потопили 6 торгових кораблів тоннажем 27 тис. брутто-тонн, «одного винищувача і два конвойних судна» й пошкоджено торпедою «британську канонерську лодку». Під «винищувачем» вочевидь мався на увазі есмінець. За друге листопада наводяться узагальнені цифри втрат тоннажу британського флоту у жовтні 1941 р.: морськими й повітряними силами знищено 441300 брутто-тонн, з яких 255200 - підводними човнами [4]. У зведенні за 4 листопада 1941 р. повідомлялося про знищення в Атлантичному океані підводними човнами 11 ворожих кораблів загальним тоннажем 53 тис. брутто-тонн й про пошкодження торпедами ще трьох й «винищувача» [5]. 3 8 листопада – в Атлантиці потоплено 4 торгові кораблі тоннажем 28 тис. брутто-тонн [6].

У зведенні за 15-18 листопада 1941 р. детальніше розповідалося про успіхи окремих командирів. За 15 листопада: у західному районі Середземного моря «два підводні човни під командуванням капітан-лейтенантів Решке і Гогенбергера потопили авіаносець «Аркроял» і так тяжко пошкодили бойове судно «Малайя», що ворог був змушений вести його на буксирі у порт Гібралтара. За 18 листопада: в Північній частині Атлантичного та в Північному Льодовитому океанах підводними човнами потоплено чотири «озброєних ворожих пароплави, загальною водомісткістю 21000 тонн, а також одно конвойне судно» [7]. Сьогодні цю інформацію можна перевірити. Дійсно, 13 листопада 1941 р. британський авіаносець «Арк Ройял» був торпедований й затонув німецькою

субмариною U-81 типу VIII під командуванням капітан-лейтенанта Фрідріха Гуггенбергера (нім. Friedrich Guggenberger), який був досвідченим підводником й у грудні того ж року А. Гітлер нагородив його Лицарським хрестом Залізного хреста [8]. В атаці приймала участь й однотипна U-205 капітан-лейтенанта Франца-Георга Решке й спочатку вдалу атаку на авіаносець приписували йому. Потім розібралися. Ймовірно, саме тому в пропагандистських матеріалах по «гарячих слідах» сказано про атаку двох субмарин [9].

У зведенні за 26 листопада 1941 р. також згадуються капітан-лейтенанти фон-Кізенгаузен й Моор. Перший пошкодив торпедою «британське бойове судно», останній «потопив в Атлантичному океані британський крейсер важкого класу» [10]. Ганс Дидрих фон Тизенгаузен (нім. Hans Diedrich von Tiesenhausen), командир U-331 25 листопада 1941 р. потопив у районі Тобрука (Північна Африка) англійський лінійний корабель «Бархем», 27 січня 1942 р. нагороджений Лицарським хрестом [11]. Можливо, на момент публікації результати його атаки ще не були до кінця з'ясовані. Йоганн Мор (нім. Johann Mohr) також був досвідченим підводником й 24 листопада 1941 р. в Центральній Атлантиці потопив англійський легкий крейсер «Дьонедін», 27 березня 1942 р. став кавалером Лицарського хреста [12]. У повідомленні крейсер помилково був віднесений до «важкого класу».

У зведенні за 12 грудня 1941 р. повідомлялося підводними човнами в Атлантиці 4 британських кораблів, серед яких був танкер, загальним тоннажем 27700 брутто-тонн [13]. За 16 грудня – про атаку підводного човна під командуванням капітан-лейтенанта Паульсена в Середземному морі, неподалік Олександрії, з'єднання британських крейсерів й потоплення одного з них [14]. Британський легкий крейсер «Галатея» близько опівночі 14/15 грудня 1941 р. був потоплений німецькою субмариною U-557 капітан-лейтенанта Оттокара

Паульсена (нім. Ottokar Paul'sen) [15]. Однак під час повернення на базу субмарину протаранив союзний італійський міноносець "Оріоне" біля о. Крит, весь екіпаж загинув. Цей підводний човен і його командир стали відомі завдяки книзі Геберта Вернера «Сталеві гроби» [16]. Про потоплення у Середземному морі неподалік Олександрії британського крейсера класу «Неандер» підводним човном під командуванням капітан-лейтенанта Гейвера повідомлялося у зведенні за 19 грудня 1941 р. [17]. Підтвердження цьому знайти не вдалося.

Отже, інформація про підводну війну подавалася досить оперативно і, в цілому, відповідала дійсності. Крім втрат Британії і її союзників в окремих операціях, щомісяця вміщувалися узагальнені дані потопленого тоннажу. Не подавалися відомості про втрати Німеччиною підводних човнів, на відміну, наприклад, від втрат літаків. Згадки у зведеннях прізвищ командирів підводних човнів, без подання інформації про ці особистості, не давало ефекту «уособлення». Можливо, це мало компенсуватися іншими джерелами пропаганди, наприклад, випусками «Дойче вохеншау» під час сеансів у кінотеатрах. Але останні охоплювали, порівняно з газетами, значно меншу аудиторію.

1. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 19 жовтня.

2. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 22 жовтня.

3. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 26 жовтня.

4. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 5 листопада.

5. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 9 листопада.

6. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 13 листопада.

7. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 20 листопада.

8. Кудрявый среди лысых или о Фридрихе Гугунберге... / Битва за Атлантику. URL: <https://olt-z-s.livejournal.com/75700.html>.

9. Последний поход. URL: http://wunderwafe.ru/Magazine/MK/2001_04/22.htm.

10. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 30 листопада.

11. Тизенгаузен, Ганс Дидрих фон. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%BD,%D0%93%D0%B0%D0%BD%D1%81_%D0%94%D0%B8%D0%B4%D1%80%D0%B8%D1%85_%D1%84%D0%BE%D0%BD.

12. Иоганн Мор. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80,%D0%98%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD>.

13. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 18 грудня.

14. Зведення Головного командування германських озброєних сил // Сумський вісник. 1941. 21 грудня.

15. HMS Galatea (1934). URL: [https://wiki.wargaming.net/ru/Navy:HMS_Galatea_\(1934\)](https://wiki.wargaming.net/ru/Navy:HMS_Galatea_(1934)).

16. Вернер Г. Стальные гробы. Немецкие подводные лодки: секретные операции 1941-1945 гг. / Перевод с английского С. В. Лисогорского. Москва: Центрполиграф, 2001. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=67616&p=1.

17. Зведення Головного командування озброєних сил Німеччини // Сумський вісник. 1941. 25 грудня.